

НАЦИОНАЛНИ ПАРК ЂЕРДАП У МЕЂУНАРОДНОМ КОНТЕКСТУ

На основу националних прописа из области заштите природе као и међународних конвенција и програма, природне вредности НП „Ђердап“ стекле су заштитни статус.

Међународни заштитни статуси НП „Ђердап“ су:

- **Међународно значајна подручја за птице** - IBA подручја (*Important Bird Areas*): установљена по програму *Birdlife International* под именом „Ђердап“, које обухвата простор националног парка (са 170 забележених и око 200 претпостављених врста - врсте међународног ранга, значајне за номинацију подручја су: мали вранац, орао кликташ и патуљаста орао) и Мала Врбица, које обухвата ритове, лесне одсеке и рибњак између Кладова, Костола и Мале Врбице (са 120 забележених и око 170 претпостављених врста - врсте међународног ранга значајне за номинацију подручја су белобрка чигра и пчеларица);
- **Међународно значајна биљна подручја** - IPA подручја (*Important Plant Areas*), установљена по програму *Plantlife International - PlantEuropa* под именом: „Ђердап и Кладово-Радујевац“;
- **Одабрана подручја за дневне лептире** - PBA подручја (*Prime Butterfly Areas*) по програму *Butterfly Conservation Europe*, установљена под именом: „Ђердап“ са укупно 104 врсте и 8 циљних врста и „Мали крш“ са 86 и 7 врста, а у непосредној близини и подручје „Дели Јован“ са 67 и 4 и „Стол - Велики крш“ са 101 и 13 врста;
- **EMERALD (*Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest - AsCI*) подручје** установљено под именом „Национални парк Ђердап“ као део мреже подручја значајних са становишта примене Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта (Бернска конвенција) у Србији. IBA и EMERALD подручја представљају окосницу европске еколошке мреже НАТУРА 2000 кроз коју се врши примена кључних аката ЕУ у области заштите природе - Директива о стаништима (*Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conserva-*

tion of natural habitats and of wild fauna and flora) – на основу које се идентификују и штите тзв. Special Areas of Conservation (SACs) и Директива о птицама (*Council Directive 79/409/EEC of 2 April 1979 on the conservation of wild birds*) – на основу које се идентификују и штите тзв. *Special Protection Areas (SPAs)*;

- **Карпатско подручје** – НП „Ђердап“ за сада представља једино подручје примене Оквирне конвенције о заштити и одрживом развоју Карпата у Србији;

- **Резерват биосфере** – НП „Ђердап“ је једно од осам подручја у Србији која су планирана за установљење резервата биосфере по програму UNESCO „Човек и биосфера“ (MaB);

- **Подручје светске баштине** – НП „Ђердап“ као подручје на прелиминарној листи добара које је Република Србија предложила за упис у UNESCO листу добара светске баштине на основу Конвенције о заштити светске културне и природне баштине (*World Heritage Convention*).

- **Подручје Европског зеленог појаса** – НП „Ђердап“ је једно од подручја у Србији које се укључује у програм Европског зеленог појаса (European Green Belt).

- **Геопарк Ђердап у оснивању** - НП „Ђердап“ заједно са ширим подручјем у околини ће представљати будуће Геопарк подручје. Укупна површина предвиђена за проглашење Геопарка Ђердап је 1.330 km.

Слика 4. Велики Штрбац (Извор: архива НП „Ђердап“)

ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ „НАЦИОНАЛНИ ПАРК ЂЕРДАП“

Законом о националним парковима одређен је управљач Националним парком Ђердап - Јавно предузеће „Национални парк Ђердап“, чије су обавезе:

- 1) газдовање шумама;
- 2) заштите, гајења, унапређивања и коришћења ловне и риболовне фауне;
- 3) управљања грађевинским земљиштем које му је пренето на коришћење;
- 4) организовања истраживања у области заштите и развоја националног парка;
- 5) презентације и популаризације националног парка и његових природних вредности и културних добара;
- 6) пројектовања, изградње и одржавања објеката који су у функцији заштите, унапређивања и презентације природних и културних добара националног парка.

ОРГАНИЗАЦИОНА СТРУКТУРА ЈАВНОГ ПРЕДУЗЕЋА

Јавно предузеће „Национални парк Ђердап“ је организовано на начин којим је у оквиру јединствене организационе, економске и пословне целине, обезбеђено рационално обављање послова, квалитетно, стручно и ефикасно руковођење, законит и благовремен рад и сталан надзор над обављањем послова.

Органи предузећа су: надзорни одбор и директор.

Послови су организовани у два сектора, 7 служби, при чему су две службе – чувара Националног парка као заштићеног подручја и служба туризма налазе ван сектора:

Сектор заједничких послова, који води помоћник директора за заједничке послове, у чијем је саставу:

- » Служба за правне и опште послове
- » Служба за економско-финансијске послове
- » Служба за комерцијалу, план и анализу

Сектор заштите и развоја, који води помоћник директора за заштиту и развој у чијем су саставу:

- » Служба заштите, унапређења, промовисања и одрживог развоја
- » Служба за планирање и газдовање шумама

Служба чувара Националног парка и Служба за туризам, као организационе јединица изван сектора.

Предузеће је материјално и финансијски обезбеђено за извршавање послова и радних задатака.

Укупан број запослених у предузећу у октобру 2016. године је 72. Кадровска структура запослених према степену стручне спреме је следећа:

- висока стручна спрема - 22 запослених;
- виша стручна спрема - 1 запослени;
- средња стручна спрема - 42 запослених;
- неквалификованих радника 6.

Тренутно је у току израда нове унутрашње организације и систематизације радних места.

ИНФРАСТРУКТУРА

Седиште Јавног предузећа “Национални парк Ђердап” је у Доњем Милановцу а Радне јединице су у Добри и Текији. У власништву националног парка налазе се три објекта у којима су смештене Радне јединице. Осим објеката, јавно предузеће је корисник земљишта и шума унутар својих граница, земљишта и шума ван граница парка, као и управљач рибарским подручјем НП „Ђердап“ које обухвата реку Дунав и то десну обалу до државне границе са Румунијом, са рекама, потоцима, њиховим ушћима и њиховим повременим плавним површинама и речним рукавцима, а у границама националног парка (изнад Голубачког града до острва Голул).

ПРИРОДНЕ ВРЕДНОСТИ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА ЂЕРДАП

ГЕОЛОГИЈА, ХИДРОЛОГИЈА, ЗЕМЉИШТЕ И КЛИМА

Геологија

Геолошка подлога Ђердапа је врло разноврсна. Разноврсност се огледа у литолошком саставу стенских маса, генетске припадности и геолошке старости. Уочава се читав геолошка прошлост – од протерозојских шкриљаца, преко палеозојских и мезозојских стенских комплекса, до различитих генетских типова квартарних наслага.

Кречњачке стене доминирају у клисурама и кањонима и изграђују високе масиве који се уздижу над Дунавом: Јеленске стене, Соколовац, Чока Њалта, Велики Штрбац, Мали Штрбац и др. Карактеристичне су оштре границе између силикатних и кречњачких стена са знатним еколошке разликама између њих.

Слика 5. Гребен, Бољетин (Извор: архива НП „Ђердап“)

За подручје Ђердапске клисуре је карактеристично да главни геолошки елементи имају меридијанску оријентацију, па се стене смењују у виду појасева мање или веће ширине. Усецањем у правцу запад-исток, Дунав је отворио попречни профил кроз читаву серију различитих стена, па у том смислу, клисура представља јединствен геолошки споменик природе.

Хидрологија

Основни хидролошки феномен националног парка је хидроакумулација, настала преграђивањем Дунава, и то узводно од Сипа. Формирањем језера потопљено је више хидролошких објеката. Највеће притоке Дунава у националном парку су: Добранска река, Бољетинска, Златица, Косовица, Брњичка река. Највећи протицај има Поречка река, али је њен слив, као и слив Брњице, највећим делом ван граница парка.

Од хидрографских феномена, који имају својство објеката геонаслеђа, истичу се врело и водопад Бели изворац, врело Бледерија са три хладна и једним субтермалним извором и језеро Балту Алушонту.

По начину постанка, језеро Балту Алушонту, дужине од око 130m, ширине око 60m и дубине 11,5m, представља занимљиву и ретку природну појаву.

Земљишта

На подручју Ђердапа, земљишта се може сврстати у три групе: земљишта на силикатним стенама, земљишта на кречњаку и земљишта на алувијалним, алувијално-делувијалним и делувијалним наносима.

Смењивање кречњачке и силикатне геолошке подлоге проузроковало је и смењивање типова земљишта: смеђег земљишта или посмеђене рендзине и рендзине различитог стања на кречњацима и смеђег киселог земљишта са различитим процентом песка и глине на силикатима.

Клима

Клима Ђердапа је модификована умерено-континентална клима и континентална клима Влашке и Бугарске низије. Формирање микроклимата у Ђердапу настаје под утицајем водене масе и површине Дунава, специфичне структуре клисуре и различитог биљног покривача. Резултати проучавања климе ђердапског подручја показују да се долина Дунава у Ђердапу у термичком режиму знатно разликује од њених делова узводно и низводно од Ђердапске клисуре. Такође је континенталност климата у подручју Ђердапа мања него у долини Дунава узводно и низводно. Просечна вредност годишње суме падавина на овом подручју је просеку већа у односу на територију Србије. Подручје

Ђердапа је обично знатно топлије у односу на територију Србије. Стварањем великог вештачког језера на Дунаву, створени су нови микроклиматски услови.

СТАНИШТА

Биљне заједнице

Вегетација НП „Ђердап“ је представљена са 70 биљних заједница, од којих преко 50 чине шумске и жбунасте асоцијације, а међу њима је 35 реликтог типа, док њих 15 представљају реликтне полидоминантне заједнице богатог флористичког састава. Са тим биљним заједницама које су сврстане у шест развојних серија, Ђердапска клисура је јединствено уточиште реликтне вегетације храстовог појаса Србије.

Изузетно вредне за науку и образовање су реликтне шумске заједнице, међу којима се посебно истичу ендемичне шумске заједнице полидоминантног типа као што су нпр. полидоминантне шуме брдске букве, мечје леске и других врста (*Fago-colurnetum mixtum*), заједнице храстова, мечје леске и других врста (*Quercu-colurnetum mixtum*), шуме белог јасена и мечје леске (*Fraxino-colurnetum mixtum*), шуме јоргована и мечје леске (*Syringo-colurnetum mixtum*), заједница ораха и копривића (*Celto-Juglandetum*).

То су богате, мешовите, структурне заједнице које у једној састојини величине пола хектара, имају по 20 и више врста дрвећа и жбуња и преко стотину врста зељастих биљака, маховина, папрати и гљива.

Ове заједнице на кречњачким стенама имају у свом саставу једну или више врста терцијерних реликата као што су: маклен (*Acer monspessulanum*), бела липа (*Tilia tomentosa*), мечја леска (*Corylus colurna*), орах (*Juglans regia*), јоргован (*Syringa vulgaris*), руј (*Cotinus coggygria*), итд. Оне су по многим особинама најближе предачким, терцијарним шумским заједницама од којих воде порекло савремене шумске заједнице.

На подручју Ђердапа се, поред ендемичних шумских заједница, налазе и шуме грабића (*Carpinetum orientalis serbicum*), шуме сладуна и цера (*Quercetum frainetto-cerris*), шуме китњака које се јављају и као монодоминантне и у мешавини са грабом или цером (*Quercetum montanum*), шуме цера у састојини са сладуном, китњаком или брдском буквом (*Quercetum cerris*), шуме китњака и граба (*Quercus-Carpinetum moesiicum*), шуме брдске букве (*Fagetum submontanum*), шуме планинске букве (*Fagetum montanum*), шуме јавора и белог јасена (*Aceri-Fraxinetum excelsioris*) и шуме липе и белог јасена (*Tilio-Fraxinetum excelsioris*).

Најраспрострањенија травна заједница је *Agrostio-Chrysopogonetum grylli*. Ово је степска заједница која се налази на малим надморским висинама изнад Дунава, на хладнијим експозицијама. У овој асоцијацији се налазе 172 врсте биљака. Друга значајна травна заједница која има релативно велико распрострањење (налази се дуж целе Ђердапске клисуре) јесте асоцијација *Trifolio-Festucetum valesiacae*. У овој асоцијацији констатоване су 164 врсте биљака. Трећа значајна травна заједница јесте *Danthonietum calycinae* која има мање распрострањење од претходне две. Ова заједница броји 93 врсте и настала је секундарно на стаништима сладуново-церове или китњакове шуме.

Слика 6. (Извор: архива НП „Ђердап“)

Шуме

У државним шумама инвентарисано је 35 типова шума и 67 састојинских категорија, са 45 врста дрвећа. Најзаступљенији су следећи типови шума: *Fagetum submontanum typicum* (*Fagetum submontanum calcicolum*, *Fagetum submontanum nudum*, *Fagetum montanum* (*Fagetum montanum luzuletosum nemorosa*, *Fagetum montanum luzuletosum silvaticae*), *Quercetum montanum*, *Quercetum moesiacum*, *Quercetum petraeae-cerris*, *Carpinetum orientalis serbicum*, *Fraxinetum carpinetum syringetum*. Стање шума по пореклу у зонама са режимом заштите I степена може се оценити осредњим до неповољним, због доминације изданаčkih шума (са 40,9%) и знатног учешћа шибљака и шикара као трајне категорије (28%), док се са аспекта очуваности може оценити осредњим (удео очуваних састојина 54%). Основни проблем у газдовању шумама I степена заштите је угрожена биеколошка стабилност састојина услед доминације изданаčkih шума и знатног учешћа разређених и деградираних састојина, као и конзерваторског односа условљеног режимом заштите. Стање шума по пореклу и очуваности у зонама са режимом заштите II степена знатно је повољније него у претходној зони, јер доминирају шуме високог порекла (56,6%). У шумама у државном власништву, подједнако је учешће чистих и мешовитих састојина, при том је нешто повољније стање у зонама заштите I и III степена. У шумама I степена заштите мешовите састојине покривају са 77% обрасле површине, а у III степену 69%. Најнеповољније стање је у оквиру шума у II степену заштите

у коме је однос чистих и мешовитих састојина 54% : 46 %.

Релативно скромно је учешће **шума сопственика** у укупном шумском фонду националног парка, по укупној запремини свега 9,1%, с тим да је знатније учешће у општини Кладово, а најниже у општини Голубац. Значајан проблем за газдовање приватним шумама је велика уситњеност парцела (просечно око

Слика 7. Букова шума, Мали Штрбац (Извор: архива НП „Ђердап“)

0.30 ha). Доминирају изданаčke шуме (87,57%). Регистроване су 32 састојинске категорије у којима доминирају шуме китњака, букве и мешовите шуме китњака и букве. Чисте састојине су мање заступљене (на 27,06% обрасле површине) у односу на мешовите шуме (50,59%). Затечено стање по мешовитости са аспекта биеколошке стабилности може се оценити средње повољним, а проблем газдовања дугорочног карактера је увећање степена мешовитости у овим шумама. Инвентарисана је 31 врста дрвећа у шумама сопственика, међу којима су, мада незнатно, заступљени племенити лишћари. Посебан значај има мечија леска као реликтна врста која се јавља спорадично на ширем подручју Штрпца и Бољетина (Чока Њалта).

Здравствено стање шума је неповољно. Актуелно епидемијско сушење шума најјаче се манифестује у шумама храста китњака. Узрок сушења су штетни биотички фактори (губар, пепелница (*Ophiostoma spp.*, *Scolitus intricatus* и др.), медњача, гљиве, штетни инсекти). Међу узрочницима слабљења и пропадања шумских екосистема су и промене климатских фактора, загађења, учестале градације штетних шумских инсеката и епифитоције патогених гљива. Пратећи интензитет сушења у националном парку може се констатовати следеће: сушењем је захваћен велики део националног парка (око 370 km²) с тим што је на већем делу умереног интензитета; сушење није мимоишло ни једну врсту дрвећа у националном парку, с тим што је интензивније у састојинама китњака, него у шумама других врста дрвећа.

Шумско подручје националног парка у целини је средње угрожено од пожара. Према категоризацији угрожености шума од пожара, на подручју НП „Ђердап“ идентификоване су три категорије угрожености : друга категорија која обухвата мешовите шуме сладуна и цера, чисте и мешовите састојине букве на свим подлогама осим кречњака, на површини од око 240 km²; трећа категорија обухвата културе црног бора, смрче, дуглазије, боровца и јеле, на око 4 km² и четврта категорија која обухвата кањон Брњице, Бољетинске реке и Дунава на око 121,5 km².

За подручје у коме се налазе шуме Националног парка посебно су значајне штете које настају од поледице, односно наталоженог леда на стаблима дрвећа. Услед тога у шумским састојинама настају велика оштећења, ломови великих грана или целих стабала. У НП „Ђердап“ посебно је угрожен гребен - вододелница слива Кожице и Песаче.

Флора

По свом биогеографском положају, подручје НП „Ђердап“ се налази на граници два флористичка региона: средњоевропског или региона листопадних шума и понтско - јужносибирског или степско - шумског региона.

Флора је представљена са око 1.100 биљних таксона што представља 29 % од укупне флоре Србије. Велико флористичко богатство којим се одликује Ђердап може се објаснити различитим еколошким условима, а пре свега разноврсношћу станишта и рефугијалним карактером читавог подручја. Ђердап је са једне стране отворен према панонској и влашкој низији, а са друге стране преко кречњачких планина са централним и источним деловима балканског полуострва. Овакав географски положај омогућио је флористичке утицаје са средњоевропском, понтском и балканском али и медитеранском флором. Битна одлика Ђердапске клисуре је и чињеница да се она пружа у правцу исток-запад, што је узроковало крупне разлике између сеновитих и сунчаних страна, а самим тим утицало на разноликост флоре и вегетације.

У флори Ђердапа посебан значај имају реликтне, ендемичне, ретке и угрожне врсте дендро и зељасте флоре. Присуство терцијарних реликата, *Berberis vulgaris* (жутика), *Juglans regia* (орах), *Hedera helix* (бршљан), *Cotinus coggygria* (руј), *Staphylea pinnata* (клокочика), *Syringa vulgaris* (јоргован), *Celtis australis* (копривић), *Ilex aquifolium* (божиковина), *Taxus baccata* (тиса), *Ruscus aculeatus* (веприна), *Ruscus hypoglossum* (широколисна кострика), *Corylus colurna* (мечја леска), *Fagus moesiaca* (мезијска буква), *Fagus orientalis* (источна буква), на подручју Националног парка Ђердап указују на његов изразити реликтни карактер. Присуство великог броја терцијарних реликата објашњава се улогом ђердапске клисуре и њених стрмих кречњачких падина као прибежиште древне терцијарне средњоевропске шумске флоре.

На основу Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Сл. гласник РС“, број 5/10 и 47/11), 43 строго

заштићене и 124 заштићене врсте биљака расте на подручју НП „Ђердап“.

На листи Конвенције о међународној трговини угроженим врстама дивље фауне и флоре тзв. „Вашингтонска конвенција“ (Вашингтон, 1973) налази се свих 10 врста орхидеја НП „Ђердап“: *Cephalanthera alba* (заврата), *Cephalanthera longifolia*, *Epipactis latifolia*, *Himanthoglossum hircinum* (смичак), *Neottia nidus-avis* (гнездовица), *Ophrys cornuta* (мачково уво), *Orchis militaris* (каћун), *Orchis purpurea* (пурпурни каћунак), *Orchis mascula* (салеп) и *Platanthera bifolia* (вимењак).

Забележено је 10 врста биљака које се налазе у „Црвеној књизи флоре Србије 1“ од којих се три данас воде као ишчезле са подручја Србије: бахофенова честославица (*Veronica bachofenii*), банатски шафран (*Crocus banaticus*) и ђердапска лала (*Tulipa hungarica*), док је преосталих седам сврстано у групу крајње угрожених таксона.

Открића нових врста на подручју Националног парка Ђердап су: *Calluna vulgaris* (L.) Hull. и *Pulsatilla vulgaris* ssp. *grandis* (*Pulsatilla vulgaris* Miller subsp. *grandis* (Wenderoth) Zamels).

Слика 8. *Ilex aquifolium* - божиковина (Извор: архива НП „Ђердап“)

Гљиве

До сада је на територији Ђердапа евидентирано око 200 врста гљива. Од установљених врста гљива на овом подручју, 126 врста су јестиве, 58 врста су са становишта исхране без вредности, а 16 врста су отровне.

Познатије јестиве гљиве које живе на подручју Ђердапа су смрчак (*Morchela spp.*), вргањ (*Boletus edilus*), лисичарка (*Cantarella cibarius*), буковача (*Pleurotus ostreatus*), јајчара (*Amanita caesarea*) и др. Од 16 отровних врста, зелена пупавка (*Amanita phalloides*) и лепа копренка (*Cortinarius rubellus*) су смртно отровне гљиве.

На простору НП „Ђердап“ присутне су врсте чије су популације угрожене, ретке или осетљиве и стога су заштићене према националним и међународним законским актима и конвенцијама. Правилником о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“, бр. 5/10 и 47/11), на истраживаном подручју обухваћено је 14 таксона, односно 3 строго заштићене: пурпурножути вргањ (*Boletus rhodoxanthus*), лудара (*Boletus satanas*) и пролећна мартовка (*Hygrophorus marzuolus*) и 11 заштићених врста: благва (*Amanita caesarea*), прави вргањ (*Boletus edulis*), мрежасти вргањ (*Boletus reticulatus*), лисичарка (*Cantharellus cibarius*), рујница (*Lactarius deliciosus*), смрчак (*Morchella esculenta*), зека (*Russula virescens*), црна труба (*Craterellus cornucopioides*) и јежевица (*Hydnum repandum*).

слика 9. *Boletus rhodoxanthus* (Извор: Public domain image)

ФАУНА

Инсекти

Фауна инсеката НП „Ђердап“ недовољно је истражена. Досадашњим истраживањима регистровано је 736 врста инсеката из 449 родова. Најбоље је истражена фауна *Lepidoptera*, која броји укупно 398 врста из 241 рода због чега је Ђердап сврстан у међународно значајна подручја одабрана за дневне лептире (IBA).

Од укупно регистрованих врста до сада, 37 врста је заштићено националном и/или међународном правном регулативом. На листи Правилника о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Службени гласник РС“, бр. 5/10 и 47/11) налази се укупно 24 врсте, и то 20 строго заштићених и 4 заштићене. На подручју НП „Ђердап“ забележено је 8 врста са списка Црвене књиге дневних лептира Србије.

Слика 10. *Papilio machaon* – ластин репак
(Извор: архива НП „Ђердап“)

Од инсеката добро је истражена и фауна фитофагних инсеката. Установљено је да је за храстове шуме на подручју Ђердапа трофички везано 121 врста инсеката. Они припадају редовима *Homoptera*, *Coleoptera*, *Diptera*, *Lepidoptera* и *Hymenoptera*.

Рибе

Фауна риба доњег дела Дунава је веома богата и броји око 65 врста, од којих већина живи у Ђердапском језеру - бабушка (*Carassius gibelio*), кесега (*Abramis ballerus*), деверика (*Abramis brama*), црноока деверика (*Ballerus sapa*), укљева (*Alburnus arborella*), буцов (*Aspius aspius*), мрена (*Barbus barbus*), шаран (*Cyprinus carpio*), клен (*Squalius cephalus*), кркуша (*Gobio gobio*), штука (*Esox lucius*), скобаљ (*Chondrostoma nasus*), плотица (*Rutilus pigus*), црвенперка (*Scardinius erythrophthalmus*), лињак (*Tinca tinca*), чиков (*Misgurnus fossilis*), смуђ (*Sander lucioperca*), сом (*Silurus glanis*), кечига (*Acipenser ruthenus*) и др.). Познате миграторне јесетарске врсте (дунавска јесетра (*Acipenser gueldenstaedtii*), атлантска јесетра (*Acipenser sturio*), сим (*Aipenser nudiventris*), паструга (*Acipenser stellatus*) и моруна (*Huso huso*), које су пре формирања ђердапске водоакумулације стизале узводно Дунавом до Мађарске и Словачке, данас се више не налазе у Ђердапском језеру зато што им је изградњом ХЕ „Ђердап 1“ прекинут миграторни пут.

Ихтиофауна НП „Ђердап“ има већи број строго заштићених и заштићених врста - чиков (*Misgurnus fossilis*), мали и велики вретенар (*Zingel streber* и *Zingel balcanicus*), златни караш (*Carassius auratus*), лињак (*Tinca tinca*), и др.), али и интродукованих и одомаћених риба (бели амур (*Ctenopharyngodon idella*), сиви и бели толстолобик (*Hypophthalmichthys nobilis* и *Hypophthalmichthys molitrix*), амерички сомић (*Amiurus nebulosus*). Дунавске рибе представљају и основу привредних активности кроз привредни риболов али и све присутније активности туризма и рекреације.

Водоземци и гмизавци

НП „Ђердап“ због своје специфичне микроклиме тзв. “ђердапске климе” има, у односу на мали број типова предела (4 типа), веома богату херпетофауну.

На подручју Ђердапа регистровано је 14 врста из класе гмизаваца, што представља 50% од диверзитета гмизаваца саме Србије. Регистровано је и 13 врста водоземаца и према Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених и заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива („Сл. гласник РС“, бр 5/10 и 47/11), све су строго заштићене, осим зелених жаба.

Већина овде присутних врста гмизаваца налази се у Правилнику о проглашењу и заштити строго заштићених дивљих врста биљака, животиња и гљива. То су:

Слика 11. *Salamandra atra* – шарени даждевњак (Извор: архива НП „Ђердап“)

Ablepharus kitaibelii (кратконоги гуштер), *Zamenis longissimus* (обични смук), *Natrix tessellata* (рибарица), *Natrix natrix* (белоушка) и *Coronella austriaca* (смукуља). Врсте *Testudo hermanni* (шумска корњача) и *Vipera ammodytes* (поскок) налазе на листи Уредбе о стављању под контролу коришћења и промета дивље флоре и фауне.

Птице

На основу детаљних истраживања евидентирано је укупно 187 врста птица на територији Ђердапа од чега 37 врста припада категорији приоритетних врста тј. врста које се налазе на Анексу 1 Директиве о птицама 2009/147 Европске комисије, које припадају станарицама, гнездарицама-селицама и зимовалицама.

Веома су добро истражене многе посебно значајне приоритетне врсте као што су: мали корморан *Phalacrocorax pygmeus*, мала бела чапља *Egretta garzetta*, гак *Nycticorax nycticorax*, чапљица *Ixobrychus minutus*, црвена чапља *Ardea purpurea*, црна рода *Ciconia nigra*, бела рода *Ciconia ciconia*, патка њорка *Aythya nyroca*, осичар *Pernis ptilorhynchus*, белорепан *Haliaeetus albicilla*, сури орао *Aquila chrysaetos*, патуљасти орао *Hieraaetus pennatus*, краткопрсти кобац *Accipiter brevipes*, сиви соко *Falco peregrinus*, прдавац *Crex crex*, обична чигра *Sterna*

Слика 12. *Strix uralensis* – уралска сова (Извор: архива НП „Ђердап“)

hirundo, белобрка чигра *Chlidonias hybrida*, буљина *Bubo bubo*, дугорепа сова *Strix uralensis*, водомар *Alcedo atthis*, модроврана *Coracias garrulus*, црна жуна *Dryocopus martius*, планински детлић *Dendrocopos leucotos* беловрата мухарица *Ficedula albicollis* и сиви сврачак *Lanius minor*.

Сисари

Фауна сисара представљена је са око 60 врста. Од тога, 36 врста спада у заштићене или строго заштићене врсте, а заштита 14 врста је регулисана и Законом о дивљачи и ловству („Сл. гласник РС“, бр. 18/10). Као природне реткости или угрожене врсте могу се издвојити: куна златица (*Martes martes*) и куна белица (*Martes foina*), ровчица (*Soricidae*), хермелин (*Mustela erminea*), сиви пух (*Glis glis*) и пух лешникар (*Muscardinus avellanarius*), риђа волухарица (*Myodes glareolus*), видра (*Lutra lutra*), рис (*Lynx*), дивља мачка (*Felis silvestris*), 14 врста слепих мишева. Фауну сисара чини и неколико врста ловне дивљачи:зец (*Lepus*), јелен (*Cervus elaphus*), срна (*Capreolus capreolus*), дивља свиња (*Sus scrofa*) и др, а међу њима и дивокоза (*Rupicapra rupicapra*), која је пре тридесетак година успешно реколонизована у Ђердапској клисури.

На подручју Ђердапа регистровано је 14 врста слепих мишева од укупно 29 врста колико је регистровано у Србији. Свих 14 врста слепих мишева, који су пронађени у спелеолошким и другим објектима на подручју Ђердапа, налазе се на разним националним и међународним листама угрожених или строго заштићених и заштићених врста у Србији, Европи и Свету.

Велики број спелеолошких објеката погодних за боравак слепих мишева и изузетно повољни еколошки услови на подручју НП „Ђердап“ и суседним подручјима једни су од главних фактора који указују да се на овим просторима могу налазити веома значајне популације слепих мишева које нису довољно истражене. Неке од регистрованих врста су: велики потковичар (*Rhinolophus ferrumequinum*), мали потковичар (*Rhinolophus hipposideros*), јужни потковичар (*Rhinolophus euryale*), велики мишоухи вечерњак (*Myotis myotis*), мали мишоухи вечерњак (*Myotis blythii*), дугокрили љиљак (*Miniopterus schreibersii*) и др.

Ловна фауна

Подручје НП „Ђердап“ је истовремено и Ловиште “Ђердап”, које се простире на површини од 63.608 хектара, при чему ловна површина заузима 57.782,98 ха док неловна површина (насеља, путеви, ...) заузима 5.825,47 ха. Ловиштем

„Ђердап“ газдује Јавно предузеће “Национални парк Ђердап”. Највећи део ловишта чине шуме а мањи део ливаде и пашњаци. Подручје ловишта припада предпланинском реону.

Ловно-продуктивне површине у ловишту “Ђердап” за врсте дивљачи којима се газдује су:

Јелен (<i>Cervus elaphus</i>).....	22.000 ha
Срна (<i>Capreolus capreolus</i>).....	35.000 ha
Дивља свиња (<i>Sus scrofa</i>).....	30.000 ha
Зећ (<i>Lepus europaeus</i>).....	50.000 ha
Фазан (<i>Phasianus colchicus</i>).....	1.000 ha
Пољска јаребица (<i>Perdix perdix</i>).....	3.000 ha

Трајно заштићене врсте дивљачи у ловишту су: видра (*Lutra lutra*), хермелин (*Mustela erminea*), ласица (*Mustela nivalis*), сове (*Strigidae*), орлови (*Aquila*), соколови (*Falco*), јастребови (*Accipiter*), осим јастреба кокошара (*Accipiter gentilis*), чапље (*Ardeidae*), осим сиве чапље (*Ardea cinerea*), роде (*Ciconia*), ронци (*Mergus*), еје (*Circus*) и друге које стално живе или се повремено појављују.

Ловостајем заштићене врсте у ловишту су: дивокоза (*Rupicapra rupicapra*), срна (*Capreolus capreolus*), јелен европски (*Cervus elaphus*), дивља свиња (*Sus scrofa*), зећ (*Lepus europeus*), куна белица (*Martes foina*), куна златица (*Martes martes*), дивља патка кржуља (*Anas crecca*), дивља гуска лисаста (*Anser albifrons*), гугутка (*Streptopelia decaocto*), црна лиска (*Fulica atra*), велики корморан (*Phalacrocorax carbo*), вук (*Canis lupus*), лисица (*Vulpes vulpes*), шакал (*Canis aureus*), твор (*Putorius putorius*), сива врана (*Corvus corone*) и друге.

Слика 13. *Capreolus capreolus* – срна, локалитет Плоче (Извор: архива НП „Ђердап“)

КУЛТУРНЕ ВРЕДНОСТИ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА ЂЕРДАП

КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКЕ ВРЕДНОСТИ

Важан елемент историјског и културног идентитета Националног парка је разноврсно и вредно културно наслеђе, у првом реду археолошка налазишта као што је праисторијско насеље «Лепенски вир» (7000. до 6000. година п.н.е.), који са налазиштима «Власац» и «Падина» представља најстарије налазиште из мезолитског периода на овом подручју. Бројно су најзаступљенији трагови и остаци фортификацијских грађевина у приобаљу Дунава из римског и рановизантијског периода – остаци римског Лимеса на Дунаву, градитељски подухвати римског императора Трајана на изградњи пута кроз Доњу Клисуру и моста преко Дунава, овековечени у запису «Трајанова табла» (1. век) и јасно видљиви на локалитету «Диана-Караташ», споменици средњовековне војне архитектуре «Голубачка тврађава» (14. век) и «Фетислам» (16. век).

Значајан историјски печат оставило је преграђивање тока Дунава чиме су пресељена насеља: Добра, Доњи Милановац, Мосна, Велико Голубиње, Мало Голубиње, Текија и Сип, а уз њих је потопљен и велики део археолошких налазишта, међу њима и 14 претходно регистрованих и 2 евидентирана добра.

Слика 14. Трајанова табла (Извор: архива НП „Ђердап“)

ДРУШТВЕНО ИСТОРИЈСКЕ ВРЕДНОСТИ

Географски положај Ђердапског региона је одувек привлачио људе, тако да је историја људских насеобина у овој области дуга и бурна.

ИСТОРИЈА ПОДРУЧЈА

Захваљујући повољним условима за живот, у Ђердапској клисури је остварен континуитет материјалног живота и развоја од праисторије до данас. Многобројна археолошка налазишта, културно-историјски споменици римског, средњовековног и турског периода, смењују се са новим насељима на самој обали Дунава.

Најстарији археолошки локалитети средњег каменог доба настали су у периоду од 7.000 до 5.000 година пре наше ере, у кречњачким увалама Госпођиног вира и Казана (Лепенски вир, Власац, Падина и Хајдучка Воденица). Управо се на подручју НП „Ђердап“ развијала прва седелачка култура у Европи тог времена.

У вишевековном смењивању култура, Словени који су од VI века започели насељавање на Балкан, простор Ђердапа су, због неприступачности, почели да насељавају тек у IX веку. За своја прва насеља користили су искључиво очувана античка утврђења.

У периоду од XII до XV века Словени су обновили неколико утврђења, подигли већи број хришћанских цркава, и, претпоставља се, велику голубачку тврђаву средином XIV века.

СТАНОВНИШТВО

На територији општина на којима се простира НП „Ђердап“ бележи се раст броја становника до 1971. године. Након тога изражена је умерена стагнација броја становника све до 1991. године, од када се бележи пад броја становника у свим општинама.

табела бр. 1, приказ броја становника подручја НП „Ђердап“ у периоду 1948-2011.

Година	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2011.
Подручје НП „Ђердап“	11095	11798	12205	10087	9599	9005	8404	6004

Основна карактеристика али и узрок актуелних демографских кретања је нарушена привредна стабилност. Дестимулативна привредна кретања 90-их година XX века условила су процес исељавања радно способног и фертилног становништва.

Образовна структура становништва има стратешку важност за економски и друштвени развој, тј. за развијање друштва заснованог на знању. Образовање директно доприноси економском развоју кроз повећање компетенција радно способног становништва у смислу да повећава продуктивност запослених и смањује могућности дуже или трајне незапослености. Што се тиче друштвеног развоја образовање може побољшати могућности сваког појединца да равноправно и активно доприноси економском и друштвеном развоју.

Тако је највећи број становника општине Кладово са завршеним основним образовањем (32,47%), али и са непотпуном основном школом (28,27%), а најмање је становника са завршеним високим образовањем (5,06%), што је знатно мање од републичког просека (10,58%).

У општини Мајданпек бележи се највећи број становника са средњим образовањем (45,13%), док је најмањи број високообразованих (3,81%), што је у односу на републички просек високообразованих особа (10,58%) мање за 7%.

У општини Голубац највише је особа са стеченим средњим (32,37%) и основним образовањем (31,53%). Најмањи је број особа са високим образовањем (2,80%), што је око 8% испод републичког просека.

ПРИВРЕДА

Све три општине на територији НП „Ђердап“ се карактеришу slabим природним потенцијалом за интензивну пољопривредну производњу, са великим бројем уситњених поседа. Ипак, 45% становништва општине Голубац бави се неком врстом пољопривредне производње. Од ратарских култура највише се гаје кукуруз, луцерка и пшеница, а од воћа најзаступљеније су јабуке и шљиве. Пољопривредни потенцијал области лежи у могућностима развоја органске производње, посебно у области лековитог биља, пчеларства и козарства, као и воћарства.

Привредна кретања у овим општинама су током протеклог периода опадала, што је утицало да оне постану општине које су стекле статус девастираних подручја у Србији. Заједничка карактеристика за све три општине је и недовољан развој приватног сектора.

Број регистрованих привредних субјеката на територији све три општине је низак у односу на просек у Србији који износи 59,5% . Један од разлога за овако мали број приватних субјеката је релативно слаба институционална подршка развоју приватног сектора, која је утицала је на недовољну промену својинске структуре предузећа.

Према типу привредних субјеката у општини Гоулбац највише је у области трговине на велико и мало и поправке моторних возила - 129 (52,9%), следе остале комуналне, друштвене и личне услужне делатности са 54 субјеката

(22,1%), док у области саобраћаја, складиштења и веза послује 17 привредних субјеката (7,0%) (Стратегија локалног развоја општине Голубац, 2010). У општини Мајданпек привредни субјекти који припадају области услуга представљају најдоминантнији вид пословања а њен најактивнији део су трговине на велико и мало, док је предузетништво је још увек у фази развоја (Стратегија привредног развоја општине Мајданпек, 2010).

Богатство и разноврсност рибљег света Ђердапа веома су значајни за привреду локалног становништва, јер је рибарење од најстаријих дана било занимање великог броја људи и читаве породице генерацијама су се бавиле рибарењем. Дунавски аласи су пре изградње дунавских хидроелектрана ловили црноморске моруне (*Huso huso*) које су достизале дужину и до 7 m и тежину од 1 300 kg, јесетре (*Acipenser guldemstadtilchius*) која је достизала дужину до 2 метра и тежину до 50 килограма, као и крупне примерке кечиге (*Acipenser ruthenus*) тежине до 15 килограма.

Аласи данас најчешће лове сома, смуђа, смуђа камењара, толстолобика, деверику, штуку, мрену, буцова, бандара и осталу белу рибу. Осим уобичајених, има и уловљених капиталних сомова дужине око 2 m и тежине око 100 kg, смуђа од 5 до 10 kg.

НАСЕЉА

Неповољан географски положај Ђердапа у односу на главне саобраћајнице (коридор 10) и веће привредне центре (Суботица, Нови Сад, Београд, Ниш, Чачак, Крагујевац) као и близина државне границе, условили су спор развој сеоских насеља што је утицало и на неимарство.

Од XVIII до почетка XX века, кућа за становање претрпела је знатне промене: од једноделне куће брвнаре, преко дводелне и троделне куће са отвореним тремом и подрумом, до савремених зиданих кућа по угледу на варошке.

Посебан утицај на развој и промене на подручју Ђердапа извршила је изградња бране „Ђердап I“.

Негативне последице изградње, нажалост, су и већи број потопљених археолошких налазишта и културних и природних добара као и пресељење неколико насеља. Плански саграђена нова насеља на обали језера сачувала су своја имена и становнике и следе своје традиције у новим условима.

Слика 14. (Извор: архива НП „Ђердап“)